336.76(497.11)

О БЕРЗАМА

И

ПОСЕБНО О БЕОГРАДСКОЈ БЕРЗИ

ОД

МИЛОРАДА ЗЕБИЋА

РАНИЈЕГ НАЧЕЛНИКА МИНИСТАРСТВА ТРГОВИНЕ И ИНДУСТРИЈЕ
ГЕНЕРАЛНОГ СЕКРЕТАРА БЕОГРАДСКЕ БЕРЗЕ

1937.

...ЊЕ ПИШЧЕВО - КНЕЗА ПАВЛА УЛ. БР. 84
БЕОГРАД

VII
IV-227

Уведено у књиг. инвентар бр. 799 (1)
1 јануара 1942 год.
Београд.

О БЕРЗАМА
И
ПОСЕБНО О БЕОГРАДСКОЈ БЕРЗИ

ОД

МИЛОРАДА ЗЕБИЋА
раније начелника Министарства трговине и индустрије
генералног секретара Београдске берзе

32547

БЕОГРАД
Издање пишчево — Кнеза Павла ул. бр. 84

1937.

ОД ИСТОГ ПИСЦА

Акцијско право, Београд 1928.

Престанак и ликвидација акцијских друштава, Београд, 1935.

Vergleichende Betrachtungen über das Aktienrecht Jugoslaviens, Carl Heymanns Verlag, Berlin 1930.

Die Neuerungen im jugoslawischen Aktienrecht, Carl Heymanns Verlag, Berlin 1933.

Упоредна разматрања из акцијског права, Београд 1930.

Биланс и хартије од вредности, Београд, 1932.

О валоризацији, Београд, 1927.

Закони и расписи о акционарским друштвима, Београд, 1924.

La Serbie agricole et sa démocratie, Berger Levrault, Paris.

Aspect économique du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes, Paris.

Унутрашња колонизација у вези аграрне реформе, Алманах Правничког Удружења, 1920.

Аграрна политика од Ев. Филиповића (превод у сарадњи са Д. Р. Данићем), издање Коларчеве задужбине, Београд.

Књиге се могу добити код писца:
Кнеза Павла улица 84 — Телефон 24-379 и 22-109

За штампарију „ЗОРА“, Космајска 24. — Тел. 29-920
Богомир М. Јовановић, штампар, Поп Лукина бр. 4
1 9 3 7

I

ПОСТАНАК БЕРЗЕ И ЊЕНА ОБЕЛЕЖЈА

ПОГРЕШНИ ПОЈМОВИ О БЕРЗИ. — ПРВИ ПОЧЕТЦИ БЕРЗЕ И ЊЕН ДОЦНИЈИ РАЗВОЈ. — ШТА ЈЕ ДАНАШЊА БЕРЗА. — ПРЕДМЕТИ БЕРЗАНСКОГ ПОСЛОВАЊА. — ВРСТЕ БЕРЗА.

Под берзом обично подразумевамо више ствари. Најпре берзом се означава зграда у којој је берза. Берзом се назива и сам берзански састанак, а потом скуп берзанских послова. Често пута, у писању и разговору под берзом се мисли уопште на људе и установе који се баве берзанским пословањем, па и на све оно што са тим пословањем има неке везе. У суштини берза је једно усавршено савремено тржиште, своје врсте, о чијим ћемо својствима, организацији, и значају овде говорити.

Време у коме ми живимо не да се замислити без берзе, и о њој свако данас треба да зна бар оно што је најглавније. Међутим, мада повремени и дневни листови одржавају сталну рубрику о берзама, знање о природи берзе, о њеном значају у привредном и финансијском животу, о организацији берзе и о раду на њој, још није продрло у шире слојеве. Истина у разговору се берза сваки час помиње, али је мали број оних који би могли о берзи што сигурније рећи, а још мањи је број оних који би се на берзи могли како тако снаћи. У хуци и буци коју на берзи налазимо, новајлија се непријатно осећа, он се поплаши и изгледа му

да на тој „вавилонској кули“, где се говори за њега тако мало разумљивим језиком, није нимало згодно место за њега. Извесни страх који обузима неупућеног посетиоца и техничка тешкоћа да се схвати рад и пословање берзе и јесу у првом реду узроци што се о берзи и о њеним пословима мало зна. Уосталом, у данашње време, наша знања више се одликују разноврсношћу но дубином. То недовољно и погрешно познавање берзе и послова на њој има се још у знатној мери приписати и филмовима, репортерима сензација и публицистима који пишу за широки круг читалаца. Они својим претеривањима успевају да код публике побркају прави појам о берзи.

Сваки час читамо како је берза „храм бога Мамона“, „храм у коме се клања златном телету“; да је „тржиште илузија“, „богомоља са грчким стубовима у којој се редовно губе паре“. За њу-јоршку берзу у Волстриту, у једном познатом роману каже се на једном месту: „Све што је у Волстриту, све је то покрадено“. Понегде се у новинама и књигама уопште никако и не говори о пословању, већ само о „игри на берзи“.

Ако бисмо поменули, да и по Шмолеру: берза појачава преношљивост и на трезвене људе заразних осећања гомиле, и навику гомиле да трчи за свакодневном добити, навику која заслепљава хиљаде људи; да су даље трговци, предузетници и шпекуланти целога света повезани данас телеграфом и телефоном; да се најмоћнији од њих сваког дана састају на берзама; да се на берзи сустижу лажне и истините вести; да се допуштеним и недопуштеним средствима иде да створи овакво или онакво расположење; да поштени и потплаћени журналисти настојавају да ове курсеве по-

дигну а друге да оборе; да се недељама и месецима гомилају најпре добри па после опет само црни гласови тако, најзад, да се само човек особите трезвености и човек од великог пословног и светског искуства и знања може снаћи у овом тискању гомиле, коју руководе свакојаке страсти и осећања — ако бисмо и то додали свему ономе што се види на филмовима или чита по кроникама новинарских извештача, онда ћемо појмити, на каквој се муци и с каквим појмовима о берзи налази широка публика, а са њом и многи школовани људи.

За пакост и један велики број економиста — како с правом каже Сомари — говоре о берзи с узбуђењем и патосом протестантских проповедника, сматрајући берзу као неки модерни Монте Карло који се организује и чува под заштитом државе. Међутим, ако се за понекога и може рећи да је на берзанским пословима дошао до просјачког штапа, док су други на истим пословима стекли величанствене палате, сјајне екипаже и сва земаљска блага и уживања, не може се с друге стране спорити да су и на осталим трговачким и индустријским пословима такође многи пропадали, а други, будући срећнији, опрезнији и умешнији, успевали и стицали сва она блага и уживања.

Ради правилног разумевања потребно је осврнути се на прошлост и видети како се дошло до стварања берзе. У суштини својој берза је, као што рекосмо, једно усавршено тржиште, које је прилагођено модерном развићу људског друштва и потребама велике и разгранате трговине. И данас још има неразвијених земаља и крајева где купци и трговци сами обилазе поједине произвођаче и траже робу где мисле да је има. На првим ступњима привредног и културног развића тако је ре-

довно и било. Доцније су постали повремени панађури, сајмови, и недељне пијаце, на које су се стицали купци и продавци. На њима се роба показивала, куповала или трампљавала. Нижњи Новгород, Лион, Лајпциг, а у средњем веку: нарочито Венеција, Лука, Болоња, Ђенова, Сијена, Флоренција, Милано, Марсељ, Нарбон, Арл, Авињон, Тулуза, Ним, Бокер и безброј других места јесу мање више позната са великих сајмова, на које су се стицали трговци и из врло удаљених крајева света. Чувени су у Шампањи: Троа, Провенс, Лањи, Барсир-Об, у којима су се наизменце кроз целу годину одржавали сајмови, тако да су ови градови били центри ондашње европске трговине. Са поправком путева, са завођењем веће сигурности, с усавршавањем превозних средстава, с изградњом железница и пароброда, најзад са развићем градова и индустрије по свима земљама, ови су старински панађури изгубили од свог значаја; на њихово место јавили су се модерни сајмови, на које се и не доноси роба, већ само мустре, и на основу ових закључују куповине и продаје.

Но и пре постанка ових модерних сајмова постала су, најпре у градовима где су се одржавали велики средњевековни сајмови, тржишта, на којима се трговало меницама, златним и сребрним новцем. Та су тржишта у ствари биле првобитне берзе. По приморским крајевима на њих су долазили још и сопственици бродова и посредници, као и трговци мењачи, па су се ту закључивали разни трговачки послови, и измењивале разне вести и обавештења. Берзе су најпре биле на отвореном пољу, уз познате банкарске столове, под сводовима какве куће или палате, царинарнице или општинске куће, а доцније су се ти скупови организовали и

одржавали у нарочито за то закупљеним или одређеним локалима.

На првим берзама није много рађено са земаљским производима; овакве продуктне берзе доцније су се развиле. Понајстарије су берзе оне на којима се трговало новцем и меницама. Само пак име *берза* постало је у Белгији. У XV веку трговци вароши Брица скупљали су се у локалу који је био својина породице van der Beurse. На вратима локала биле су у камену исклесане три кесе. Трговци су, имајући на уму ове знаке, са речима de burse означавали најпре место у коме су се састајали, а потом су том речи означавали и саме своје скупове. Доцније је то име усвојено по свима другим градовима који су као Бриџ имали своју берзу. У једном едикту из 1549 којим се наређује оснивање берзе у Тулузи каже се: „Како је наша напредна варош Тулуза погодна за развој трговине, ваља да и она, исто онако као Лион, Анверс и други трговачки градови, добије једно место које се назива Change, Estrade или берза, на коме се трговци два пута дневно састају да би између себе обављали трговачке послове". Но прапочетци берзе мисли се да су још у старом веку, камо би спадала и римска collegia mercatorum. И мада је берзама порекло још у далекој прошлости, утврђено је да је тек у средњем веку на берзама прављен већи промет, и то с меницама, нарочито по италијанским трговачким градовима, почев од дванаестог века. Праве организоване берзе са редовним састанцима јављају се у XV веку. Берза у Анверсу основана је 1460, а 1531 смештена је у нарочиту зграду коју је општина подигла и ставила на њој натпис да је зграда намењена трговцима свију народа и језика (in usum negotiatorum cujuscunque nationis ac lin-

guae). Убрзо се трговина у Анверсу развила тако да су поред домаћих трговаца берзу посећивали и многи странци. На берзи су се чули, писао је један савременик — разни језици и видела једна шарена гомила свију могућих ношњи, тако да је берза у Анверсу изгледала као један мали свет у коме су били заступљени сви делови великога и пространога света. Кад је доцније основана источноиндијска (1602) и западноиндијска компанија (1622), у међународној трговини на место Анверса све је више значаја задобијао Амстердам, где се на берзи најпре и развио терминski посао и где су берзански послови дошли до извесне усавршености. Већ у 1747 години нотирано је на берзи у Амстердаму 44 различите хартије од вредности, а пред крај осамнаестог века број тих хартија био је 110.

Као и многе друге трговачке установе, и берза се развијала постепено док није дошла до садашњег свог облика. Као што рекосмо, порекло јој је у састанцима купаца и продаваца, који су долазили на тржиште с робом. Доцније се радило по мустрама, најзад и без њих. Састанци су постали редовнији и чешћи. На састанке није свугде могао долазити ко је хтео, већ *ко испуњава извесне услове*. Прописани су узанси. Трговање се ограничава на *мали број важнијих производа*. Тржиште се организује и подвргава *надзору власти*. Берза добија своје квалификоване посреднике и органе; дотира се изабраним судом и, најзад, обрачунским заводом. Време рада се такође ограничава; поступак при раду на састанцима као и одређивање и објављивање курсева прецизирају се и пословање окружује потребним гаранцијама. Тако се најзад долази до модерне берзе. Према томе данашња берзе је орга-

низовано тржиште, на коме се врши куповина и продаја робе која *није* донесена на тржиште, која се *не показује* ни као мустра, али која је по врсти и каквоћи унапред одређена. На тај начин се омогућава брзо свршавање послова, пошто сваки посетилац берзе мора бити упознат са прописима који се односе на робу, на начин испоруке и на остале околности од значаја. Једном речи, на берзи се ради по унапред утврђеним прописима, узансима, и то робом која по својој природи може бити предмет великих и брзих берзанских транзакција. Значи да се на берзи не могу продавати специјалитети, ни примерци посебног квалитета и индивидуалних одлика, већ само роба које има у изобиљу и од које се увек може добити истоветна каквоћа уз одговарајућу количину. Такав је случај: са пшеницом, кукурузом, пиринчем, хартијама од вредности, кавом, шљивама и томе слично.

Пошто се тиче робе које има у великим количинама истог квалитета, то не само да је олакшано правити трговачке закључке, иако роба није ту, на тржишту, већ се закључци могу правити чак и онда када робе продавац уопште и нема, али је сигуран да ће је моћи набавити. Факат да се на берзи могу правити закључци са робом које тренутно нема, повлачи са собом могућност да обрт на берзи узме врло велики обим. С друге пак стране чињеница, да се ради с робом која мора бити заменљива и које има у великој количини , има за последицу да је ограничен број оних артикала с којима се на берзи може радити. За појам берзе није довољно рећи: да се на њој ради по унапред утврђеним правилима — узансима; да се купује и продаје роба која је заменљива и које има у великим количинама; потребно је нагласити да се то још обавља у извесно

одређено време, на берзанском састанку; да се то обавља између чланова и посетилаца берзе или да се бар обавља посредством берзанских посредника. Уз то, на берзу могу доћи само лица која пружају потребне моралне и материјалне гаранције, с којима се могу и смеју правити закључци. Чланови берзе или су трговци који кроз више година имају своје радње, или су то трговачки и берзански посредници који дају берзанској управи нарочите кауције, ради сигурности лица између којих они закључују послове, или су то најзад диспоненти, који су од чланова берзе опуномоћени за обављање берзанских послова.

Уза све то ваља знати да се послови обављају под контролом берзанске управе и под надзором државних власти, те се отуда послови, који се могу тицати и милионских сума, могу на берзи да закључе за онолико секунада колико је потребно да се изговоре речи: „продао сам“ или „купио сам“ или да се каквим знаком то исто каже.

Има две врсте берза. Прву врсту чине *ефектне* и *валутне* берзе, на којима се тргује разним валутама и хартијама од вредности, а ово су врло погодни предмети за берзанско пословање, баш зато што су новац, хартије од вредности и ефекти врло заменљиве вредности и што их има у великој количини. Другу врсту чине *робне* или *продуктне берзе* на којима се ради оним пољопривредним и разним другим производима који имају својства потребна за берзанско пословање. Како је данас светска трговина достигла у појединим предметима обим који у ранијим временима никада није имала, и како се с друге стране тежи што већем уједначењу цена, то се дошло и до специјалних продуктних

берза: за шећер, памук, вуну, дрво. На таквим берзама се јављају купци из целога света.

Кад укратко изложимо све што смо рекли о обележјима берзе, за разлику од осталих тржишта, онда можемо рећи да је код модерне берзе као тржишта своје врсте, постигнуто следеће што и чини њену карактеристику, наиме:

а) организовање тржишта са посебном управом и органима;
б) специализовање тржишта и његово ограничавање на рад са извесним врстама робе;
в) припуштање на берзу само извесног броја људи;
г) примена узанса уместо мустара или уместо показивања робе;
д) увођење за пословање на берзи нарочитих квалификованих посредника;
ђ) редовност и учесталост берзанских састанака;
е) ограничење времена рада берзанског састанка;
ж) подвргавање строгој дисциплини посетилаца који раде на берзи;
з) узимање гаранција од посетилаца и посредника за извршење посла;
и) спровођење државног надзора;
ј) увођење надлежности изабраног берзанског суда за послове обављене на берзи;
к) дотирање берзе обрачунским отсецима;
л) техничка опрема тржишта за лако и брзо општење и добијање вести са других тржишта;
м) редовно штампање службеног курсног листа.

II

КОЈЕ СУ КОРИСТИ ОД БЕРЗЕ

НАЈПОТПУНИЈИ ПРЕГЛЕД ПОНУДЕ И ТРАЖЊЕ. — ПРАВИЛНО ФОРМИРАЊЕ ЦЕНА. — ИЗЈЕДНАЧАВАЊЕ ЦЕНА У ЗЕМЉИ И ИЗЈЕДНАЧАВАЊЕ ЊИХОВО СА ЦЕНАМА НА СТРАНИ. — ИЗЈЕДНАЧАВАЊЕ ЦЕНА ПО ВРЕМЕНУ. — ПРОШИРЕЊЕ ТРЖИШТА И СТВАРАЊЕ СВЕТСКОГ ТРЖИШТА. — ТРЖИШТЕ КАПИТАЛА. — ИЗВОР ОБАВЕШТЕЊА И ОЦЕНЕ ВРЕДНОСТИ О СИГУРНОСТИ ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ. — ВАЖНОСТ БЕРЗЕ ЗА ДРЖАВНЕ ЗАЈМОВЕ. — БЕРЗА КАО БАРОМЕТАР ПРИВРЕДНОГ ЖИВОТА.

На берзи се, више но на ма којем другом тржишту, долази до прегледа понуде и тражње. Купци и продавци налазе се једни према другима у одређено време, и цене се гласно извикују, конкуренти су стално у напрегнутом борбеном стању. На тај се начин долази до цена које одговарају стварном стању понуде и тражње.

Како се на берзи састанци држе посведневно и у одређено време, то се ове цене и коригују идућег дана, пошто су раније цене већ биле објављене и пошто су изазвале своје дејство код свију оних који су спремни да продају или купе дотичну робу. Према ценама -курсевима- постигнутим на берзи равнају се цене по свима крајевима земље.

Пошто су берзе модерна тржишта, снабдевена свима погодностима за брзо и лако општење с иностранством, и пошто су берзански посредници и посетиоци берзе људи који стоје у вези са страним тржиштима, то се цене постигнуте на једној

берзи тако рећи онога тренутка достављају осталим берзама, те се постиже изједначавање цена не само у земљи већ и изједначавање цена у разним земљама. Кад имамо на уму, да се још и берзански састанци на великим берзама одржавају скоро у исто време, онда можемо закључити да све берзе скупа узев — благодарећи посетиоцима од којих многи стоје у узајамним везама, благодарећи телефонским и телеграфским линијама, благодарећи истовремености састанака, истоветности артикала — сачињавају за извесне предмете и извесне производе једно универзално, светско тржиште.

Додамо ли к томе да се на берзи — благодарећи разним рочним пословима, може нудити и продавати роба која ће се тек доцније, после неколико недеља или месеца испоручити — то се онда на берзи постиже нивелисање цена по времену. Из тога се може видети од коликога су значаја ова тржишта за робу и хартије од вредности, у односу на интересе производње и у погледу снабдевања и подмирења финансијских потреба разних предузећа и јавних тела.

Благодарећи овим својим својствима, берза је проширила капацитет трговачког промета, тако да број транзакција на берзама и величина промета достижу цифре које много пута надмашују и саму светску жетву пољопривредних производа, или и стварну количину других предмета намењених трговачком промету.

Берзе су допринеле распрострањењу и популарисању хартија од вредности; учиниле су велику услугу изградњи железница, путева, канала, отварању рудника и подизању моћне индустрије, јер су стварањем тржишта за акције и друге хартије од вредности омогућиле прибирање капитала, по-

требних за извршење тих великих радова и за организовање модерне индустрије.

Објављујући сваког дана своје курсеве, берза дејствује привлачно и сугестивно на све који имају уштеда и траже како ће их пласирати. У Сједињеним Америчким Државама још пре рата било је око 2,500.000 лица која су била сопственици разних хартија од вредности. Данас се тај број умногостручио. Рачунало се да су хартије од вредности котиране по разним берзама; претстављале у 1900 суму од 562 милијарде француских франака; седамнаест година доцније око 850 милијарди франака. Изражена у данашњој вредности новца биће да је та сума још много већа.

О распрострањености хартија од вредности међу широком публиком леп доказ дају скорашњи подаци једне анкете која је вођена у Енглеској. Код десет великих британских друштава укупан број емитованих акција износио је 155,552.966 комада које су се налазиле у рукама 442.760 акционара. Просечна вредност акција у рукама једнога акционара износила је 351 фунту стерлинга. Акционара који су имали мање од 100 акција било је 41.4 посто.

Пошто су на берзама сваког дана окупљени: људи који располажу најновијим обавештењима о привредним приликама и појавама у свету, о кредитној способности предузећа у земљи и о њиховим изгледима на успех; даље банкари који позајмљују држави и појединцима; спекуланти који траже зараду на променама и на могућим променама курсева; капиталисти који желе сигурне пласмане; то је берза, по природи ствари не само место на коме се одређују цене роби према понуди и тражњи, већ и место на коме се добијају најсигурније

оцене вредности разних хартија од вредности и оцене њихове рентабилности и сигурности. Благодареħи чињеници што се на берзу сваког дана сливају сва многострука обавештења из земље и са стране; што се на њој између најупућенијих претставника трговине и банкарства, обављају најкрупнији трговачки и финансијски послови при уобичајеним строгостима, берза је место где се све ствари строго оцењују и на којој се, — благодареħи многобројним везама и нитима што за њу везују привредни, друштвени и политички живот — сви покрети на боље и на горе одмах осећају, тако да се она с правом сматра барометром привредног живота земље у којој је, а велике берзе на западу још и барометром привредног, а може се рећи и политичког живота у свету.

Дакле сигурност пословања на берзи, због надзора који држава врши и због дисциплине коју управа берзе примењује на посетиоце и посреднике; брзина с којом се послови на њој обављају; истинитост цена које се на њој постижу; велики капацитет тржишта и сконцентрисаност највећих купаца и продаваца чине да је „берза данас постала трг свију трговa и средишна тачка васколиког великог пословног живота. Оцена која се на берзи добија јесте -вели даље Шмолер- дестилат пословног знања главних личности у привредном животу. Пошто она господари на тржишту капитала, то од ње зависи хоħе ли се и по којој цени дати капитал иностранству, појединим владама, привредним предузећима и разним установама које су у стварању. Берза је у неку руку постала мозак народне привреде. На берзи се истина воде најжешħе и најљуħе борбе између супарника, али на њој се опет

стварају највећи иметци и формирају најмудрији и најспособнији пословни људи".

Пред чињеницама које су за пословне и разумне људе неоспорне и које показују користи које се имају од берза, као и њихову важну улогу у народној привреди, и њихов замашан значај по финансијски и државни живот у нашем модерном добу, губе од свог значаја примедбе и замерке које се упућују берзама. Јер неприлике, које се, с времена на време, јављају на берзама, нису урођене њима као таквима, већ долазе највећим делом од саме људске нарави, од савременог духа спекулације, од злоупотребе штампе, од жудње за великом добити и од многих других људских радњи, навика и особина које дејствују и производе своја добра и своја несрећна дејства и у животу ван берзе, по свима пољима друштвеног живота и активности. Отуда је погрешно и неоправдано назвати берзом и све оно што ма којим начином има неке везе са берзанским пословима. Берза као установа вреди оно што вреде људи који су на њој и око ње. По својој природи и организацији, берза је установа која људске мане лакше износи на видело, док се оне ван берзе, примењују много слободније. За то би се могло навести много примера. Окружујући берзу адекватним правилима рада, спроводећи на њој потребан надзор, тражењем одговарајућих гаранција и искључујући неупућене и несолидне елементе из пословања на њој, може се умањити много што шта од онога неповољног што се берзи ставља на терет.

III

ОРГАНИЗАЦИЈА И ВРСТЕ БЕРЗА

РАЗЛИКОВАЊЕ БЕРЗЕ ПО ПРЕДМЕТИМА ТРГОВАЊА: ЕФЕКТНЕ, ВАЛУТНЕ И ПРОДУКТНЕ. — МЕШОВИТЕ И СПЕЦИЈАЛНЕ БЕРЗЕ. — НАЈВАЖНИЈЕ ЕФЕКТНЕ И ФИНАНСИЈСКЕ БЕРЗЕ: ЊУ-ЈОРК, ЛОНДОН, ПАРИЗ, БЕРЛИН. НАЈВАЖНИЈЕ ПРОДУКТНЕ БЕРЗЕ: ЧИКАГО, ВИНИПЕГ, ЊУ-ЈОРК, ЛОНДОН, ПАРИЗ, РОТЕРДАМ, ХАМБУРГ, ЛИВЕРПУЛ, МАРСЕЉ, ХАВР.

Нису све берзе подједнаке. Између њих има разлике која долази од места у коме су и прилика под којима су постале и развијале се. Тако, на пример, има берза на којима се обављају само послови са хартијама од вредности и са валутама; других на којима се купује и продаје само роба. Међутим има и таквих берза на којима се могу куповати и продавати валуте, ефекти а и роба — мешовите берзе. Овакве мешовите берзе су на пример у Хамбургу, Бремену, Штетину, у Београду, Загребу, Љубљани. У великим центрима као што су Париз, Њу-Јорк, Лондон, подвајање се врши не само на ефектне и робне берзе, него се и код робних берзи све више иде за специјализацијом на робне берзе за угаљ, памук, цереалије и друге важније производе који су предмет великих трговачких транзакција.

Али се берзе не разликују међу собом само по предметима с којима се на њима ради, већ се у многоме разликују и по унутарњем реду, по начину рада и организацији, мада у њиховим основним

берзанским операцијама нема много разлике. На понеку берзу може доћи и шири круг људи, куповати на њој и продавати, придржавајући се реда и узанса који важе на берзи. Такав је Брисел. Док у Паризу на ефектну берзу може такође свако доћи, али послове може обављати само преко званичних берзиних посредника, чији је број ограничен. На лондонски Stock exchange могу доћи само чланови берзе, и само они могу обављати послове на њој.

У важније ефектне или финансијске берзе могу се убројати: лондонска берза Stock Exchange; париска берза: састављена из званичне берзе *паркет* и незваничне *кулиса,* како се још друкчије зове; њујоршки Stock Exchange или Волстрит, по улици у којој је и седиште најкрупнијих финансијских кућа у земљи; најзад њима ваља додати још берлинску берзу, која је најмлађа између ове четири. На свима тим берзама спроведе се годишње огроман промет са домаћим и страним вредностима тако, да се за њих може рећи оно што је 1892 немачка анкетна комисија за берзе, састављена из свих сталежа и партија, с правом рекла: „да су развитак домаћег и међународног промета, уређење кредитних односа у земљи и на страни и непрекидно развиће акцијских друштава учинили те је берза за данашњу привреду постала један фактор без којега се не може опстати.“

Њу-јоршка берза постоји од 1792, са више тржишта од којих је најважније оно које постоји под именом Stock Exchange за хартије од вредности. И њујоршка је берза приватна установа и није под надзором државне власти. Берзанска управа се састоји из четрдесет чланова, претседника и благајника. Број чланова берзе је око 1100 а плаћа се за једно место око

180.000 долара. Берзански састанци држе се од 10 до 3 часа. На њујоршкој берзи обрт је у 1929 износио 1,127.700.000 комада акција и 3,030.100.000 долара обвезница рачунатих по номинали.

Париз је добио берзу 1563, али ефектну берзу Париз је добио почетком осамнаестог века и која је званично призната 1724 године. На парискоj берзи одељење које образују заклети, дакле званични, посредници зове се *паркет* (le parquet) или званично тржиште. На томе делу париског тржишта ради се само са извесним папирима: државним рентама и другим пробраним папирима који се бележе у званичном делу службеног курсног листа. Курсеве одређују посредници (agents de change) који се састају тога ради после берзанског састанка у кабинету берзанских посредника. Онај део тржишта париске берзе на коме се ради са хартијама од вредности који се не бележе у службеном курсном листу париске берзе зове се кулиса (la coulisse) или *слободно тржиште* (marché libre). Берзански састанак траје од 12 часова до 2.30 по подне. И од 2.45 до 3.30.

Лондонска берза основана је 1566, под именом Royal Exchange. Њен оснивач био је чувени Тома Грешем. Доцније се берза поделила, па је Royal Exchange задржао само послове с меницама. Данашња лондонска берза за хартије од вредности „Stock Exchange" добила је у 1801 и своју засебну зграду. Лондонска берза за папире акцијско је друштво. Приступ у чланство врши се по правилу само на годину дана, колико траје и мандат берзине управе. Члан лондонске берзе или је *брокер* или *џобер*. Ови последњи специјалишу се у посредовању за извесне вредности и распоређени су у сали берзанској према местима резервисаним за извесне

групе хартија од вредности. *Брокер* (broker) кад је примио налоге од својих муштерија долази у односни крај сале, тражи *џобера* (jobber) и пита га, не казујући је ли купац или продавац, за курс. Овај даје курс по којем продаје као и онај по којем купује, па се онда ту између њих прави погодба. Ни џобер ни брокер не смеју се бавити, сем посредовањем у трговини папирима, никаквом другом трговином. Са лондонске берзе искључени су банкари, трговци као и друга лица. Састанак траје од 10 часова пре подне до 3 часа по подне.

И Берлинска берза је постала у осамнаестом веку, дакле много доцније но што су оне у Аугзбургу, Хамбургу и Келну. Године 1805 на берлинској берзи било је нотирано 8 меничних курсева, 6 валута и 11 хартија од вредности. Берлинска је берза организована као већина континенталних берза, према којима је устројена и београдска берза.

Бечка берза основана је царским патентом од 1 августа 1771 и била је вођена од државних органа. Аутономну управу добила је 1875 године.

Као што су берзе у Паризу, Њу-Јорку, Лондону и Берлину важне са својих тржишта за хартије од вредонсти тако су међу робним берзама у свету важне оне: у *Чикагу* за житарице и памук; у *Винипегу* у Канади за житарице, у *Њу-Јорку* за кафу, памук, каучук, шећер, вуну, коже, уље, свилу и какао, бакар и сребро; у *Ротердаму* за жито; у *Хамбургу* за кафу и шећер, у *Ливерпулу* за жито и памук; у *Лондону* за каучук, сребро, бакар, цинк, калај, олово; у *Паризу* за алкохол, каучук, жито и шећер; у *Марсељу* за кукуруз и пиринач; у *Хавру* за кафу и памук.

IV

БЕРЗАНСКИ ПОСЛОВИ

ПРИРОДА БЕРЗАНСКИХ ПОСЛОВА. — ПРОМПТ ИЛИ ДНЕВНИ ПОСАО. — РОЧНИ ИЛИ ТЕРМИНСКИ ПОСАО. — ПОСАО РАЗЛИКЕ, ДИФЕРЕНЦИЈСКИ ПОСАО. — ПРОДУКТНИ ИЛИ РЕПОРТНИ ПОСАО. — АРБИТРАЖНИ ПОСАО.

Најважнији берзански послови су: 1. *дневни* или *промпт;* 2. *рочни посао;* 3. *продужни* или *репортни посао* и 4. *арбитражни посао.*

Као берзански послови сматрају се сви они послови који се закључују у берзанској дворани, у одређено време за рад на берзи и о оним прометним предметима који се на дотичној берзи смеју продавати и бележити. Најважнији берзански послови су у ствари уговори о куповини и продаји.

Промпт — дневни посао је онај који се има извршити истога дана или убрзо за њим кад је и закључен тј. продавац има предати робу, а купац положити новац. Дневни посао је најобичнији и најреалнији берзански посао. При томе послу доиста се жели и примити оно што се купује. Код оваквог посла искључена је спекулација.

Рочни (термински) посао је онај при коме се погодба о куповини и продаји има извршити доцније, о извесном року. Онај ко на овакав начин купује робу нада се да ће њена цена скочити до рока пријема или бар остати иста, те на тај начин трговац и индустријалац обезбеђују себи унапред по повољној цени потребне количине робе;

спекулант обезбеђује себи покриће или извесну добит на скакању курсева. Онај пак који продаје какву робу на берзи, рачуна да избегне штету, јер цена робе може до рока пасти, па се уговором о продаји обезбеђује од пада цене. А кад спекулант продаје, рачуна још и на зараду, јер ће пред рок за испоруку робу моћи да набави по јевтиној цени.

Врло често, при рочним пословима закљученим на берзи, и не мисли се на испоруку о року, већ на окончање посла плаћањем разлике, која се покаже између цене на дан погодбе и оне о року извршења посла. Окончавање рочних послова путем плаћања разлике јесте управо оно што се најчешће напада као штетно и опасно, пошто у извесним случајевима може да сачињава чисту спекулацију, која има у виду само зараду на разлици, при чему се и не мисли на саму робу, на њен пријем или испоруку. Због тога су поједине земље овај посао биле забраниле законом.

Они који спроводећи своје берзанске спекулације рачунају на скакање курсева зову се *Хосисти* по француској речи *haussiers*. Код Енглеза Американаца они се зову *bulls*, што значи бикови, пошто су англосаксонци, који воле шалу, некад раније налазили да у борби берзијанаца хосисти праве у погледу курсева покрете као бикови у борби, потежући главом одоздо навише. — *Бесисти*, baissiers, рачунају напротив на пад курсева. Код Енглеза и Американаца они се зову *bears*, што значи медведи. Немци их зову Fixer. У Француској их зову још и mineurs, а оне који против ових иду још и contremineurs.

Што се нас тиче, ми смо мишљења да вредност рочног пословања с разликом треба ценити

према месним приликама сваке земље, њеном ступњу развића, особинама расе и склоностима публике, јер није индиферентно хоће ли те операције бити у рукама домаћих људи или у рукама странаца, у рукама имућних људи, економа, трговаца, банкара, индустријалаца или ће добрим делом бити у рукама путујућих сензала, који ће у ту трговину пшеницом, кукурузом и вуном увлачити рентијере, келнере и портире и масу другог заведеног и необавештеног света, жељног лаке зараде и добитка. Спекулација трговаца и људи од заната, заснована на проучавању прилика и на предвиђањима добра је, потребна и корисна ствар; спекулација неупућеног безазленог и заведеног света јесте проста коцка, па по томе штетна и непотребна. Рочни посао с разликом, уколико се и допусти, мора бити ограничен на пробране људе и условљен савршено довољним кауцијама у новцу које се имају полагати код обрачунских и ликвидационих завода.

Рочни берзански послови су 1. *обичан рочни посао* и 2. *условни рочни послови*. Обичан рочни посао је онај који је закључен без икаквих услова, те се о року има извршити онако како је и уговорено. *Условни рочни посао* је онај код којега је, по цену извесне суме новаца — премије, купац или продавац задржао право да одустане од посла или да погодбу у нечему измени, ако то буде нашао за корисно. Тако условљени рочни посао може бити: а) са простом премијом: кад једна уговорна страна задржава право да одустане од извршења или да погодбу у нечем измени; б) са двојном премијом: кад једно лице закључи два посебна рочна посла с простом премијом, па је у једној купац, у другој продавац; или кад пла-

одустане од погодбе или при њој остане или да најзад по свом нахођењу узме улогу купца или ону продавца; в) условни рочни посао са додатком или губитком: кад једна уговорна страна задржи право да погодбу измени што ће моћи, ако је купац, да захтева испоруку веће количине робе, а ако је продавац што ће моћи да испоручи већу количину но што је уговорено; г) есконтни рочни посао: кад једна уговорна страна има право, плаћајући извесну премију, да захтева извршење посла и пре уговореног рока.

Продужни - репортни берзански посао јесте онде где се једна берзанска операција изведе помоћу комбинације од једног дневног и једног обичног рочног посла у циљу да се настави извесна спекулација која није испала за руком, али за коју се верује да ће се о новом року остварити. Због тога што се овде један берзански посао продужује, репортира и назива се овај посао продужним-репортним. При томе се прибегава услузи капиталисте или банкара који позајмљује новац. Накнада коју берзијанац плаћа капиталисти-репортеру за ову услугу зове се репор.

Депор у продужном послу претставља обрнуто репору. Овде ,онај који је продао хартије од вредности жели да не дође до ликвидације већ да продужи посао на тај начин што ће неко други — репортер за њега уручити хартије, а он ће овоме крајем месеца испоручити толику количину по уговореној цени. Дакле операција се своди на један дневни посао, по коме берзијанац купује и рочни посао по коме он продаје, у нади да ће до краја месеца робу купити јевтиније и зарадити на разлици.

Депор је још такав случај у продужном послу када је курс хартија што се репортирају по дневном послу виши но курс уговорен за крај месеца по коме се има извршити ликвидација. На тај начин за репортираног се указује зарада у вишку цене између дневнога курса и онога за крај месеца. Такав се случај зове депор а и постигнута разлика у курсу. Разуме се да је ово изузетна појава и да се дешава само онда када се хартије или роба услед разних узрока и покривања на берзи много више траже но обично.

Арбитражом се назива онај, било дневни било рочни, берзански посао, којим се једна роба отуђује, да би се набавила друга врста робе, ради зараде; или ако се на једној берзи роба купује па одмах на другој продаје по повољнијим условима, и по бољој цени. Рочни берзански послови поред тога што пружају могућност да се за времена осигурају потребне количине робе, имају и нарочиту примамљивост за све оне који рачунају на добит која би произишла из разлике курсева, у времену између закључења погодбе и рока извршења посла. С једне стране, склоност људи да покушају краћим путем доћи до зараде и богатства, ослањајући се на своја опажања, сазнања и закључке, па и на срећу, учинила је исто колико и сама природа тих операција, које се дају подесити разним приликама и комбинацијама, те је на великим берзама обим рочних послова, изражен у цифрама, обично већи но обим дневних послова. То што рекосмо вреди још и нарочито за рочне терминске послове на робним берзама са производима пољопривреде и рударства, јер периодично обнављање жетве код пољопривредних производа, са разноликим њеним приносом, и

променљиви изгледи рентабилности рударства, повећавају број оних чинилаца који утичу на променљивост курсева. А та променљивост курсева је један од важнијих елемената потребних па да извесна роба буде на берзи предмет погодних транзакција за оне који спекулишу.

Терминске берзе са производима релативно су младе и датирају за памук у Енглеској од 1876; за жито у Америци од 1877, за кафу у Француској од 1881, а скоро из истог су доба и оне у Немачкој. Њихово развиће узело је огромних размера. Само у Чикагу прављен је са житом обрт у 1925 и 1926 години од 300 до 400 милиона долара дневно. На тој берзи за неколико сати направи се обрт од 75 милиона бушела пшенице (бушел — 27,21 кгр.) што чини око 22 милијарде бушела годишње, дакле пет пута више но што износи целокупна годишња жетва пшенице у свету. Колика би тек цифра обрта са продуктима била, када бисмо обрту у Чикагу додали обрт на осталим великим берзама: у Њу-Јорку, Винипегу, (Канада), Хамбургу, Паризу, Хавру, Ливерпулу, у Буенос Аиресу, Берлину, Марсељу, Будимпешти, Амстердаму и Анверсу.

Појмљиво је и оправдано што се тежи регулисању транзакција помоћу рочних послова са ефектима, а још више са продуктима, како би се искључили из пословања несолидни елементи и, како би се сачувала широка публика од спекулисања, на тај начин што би имало: да се извршење послова обезбеди полагањем кауција; да се трговање ограничи на мали број предмета; да рокови за ликвидацију буду краћи и чешћи. На парискоj ефектној берзи, и за трговање са хартијама од вредности на термин, важи правило: 1°. термин-

ски се може трговати само са извесним хартијама од вредности; 2°. одређује се извесна најмања количина хартија од вредности за терминско пословање испод које се не може правити закључак; 3°. закључци се могу правити за рокове који се поклапају с данима одређеним за ликвидацију, т.ј. 15 у месецу и последњег дана у сваком месецу; 4°. рок предвиђен у погодби не може прекорачити прву идућу ликвидацију.

V

ОСНИВАЊЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА БЕОГРАДСКЕ БЕРЗЕ

ДОНОШЕЊЕ ЗАКОНА О БЕРЗАМА И ПРВИ ПОКУШАЈИ ЗА ОСНИВАЊЕ. — УПРАВНИ И ФИНАНСИЈСКИ ОДБОР. — ПОСЕТИОЦИ, ЧЛАНОВИ, ЗАСТУПНИЦИ И ДИСПОНЕНТИ. — ЛИЦА ИСКЉУЧЕНА ОД ПОСЕЋИВАЊА БЕРЗЕ. — БЕРЗАНСКИ САСТАНЦИ. — БЕРЗАНСКИ ПОСРЕДНИЦИ И ПОВЛАШЋЕНИ АГЕНТИ. — КУРСНА КОМИСИЈА. — ОБРАЧУНСКИ ОТСЕК. — ИЗБРАНИ СУД БЕОГРАДСКЕ БЕРЗЕ.

Оснивању Београдске берзе претходило је доношење закона о јавним берзама. Тај закон је донесен 3 новембра 1886, дакле читавих осам година пре оснивања Београдске берзе. Важење овог закона проширено је после рата на целу краљевину.

По томе закону берзи може бити за еспапе; за хартије од вредности и за разне монете. *Одобрење* за оснивање берзе даје Министар народне привреде, по саслушању трговачко-занатлијског одбора. Ко би учествовао у каквој берзи основаној мимо закона излаже се новчаној казни у корист државне благајнице или и казни затвором, ако није у стању платити новчану казну.

Свака берза има своја правила — *статут*, у којима је прописано: каквим ће се пословима берза бавити; које услове треба испунити па да се може постати посетиоцем или чланом берзе; која су права и дужности чланова берзе; како ће бер-

за прибављати средства која су јој потребна; каква ће бити управа берзе, како ће се иста постављати и која ће бити њена права и њене дужности; затим у берзиним статутима треба да се налазе и одредбе о објављивању берзиних правила и одлука, као и одредбе о равнању и решавању спорова који проистеку из берзанских послова. У берзиним статутима мора стојати и одредба да чланови берзине управе могу бити само српски, односно сад југословенски грађани.

При свакој берзи поставља се *комесар*, који има да води највиши надзор на берзи и да се стара да се тачно примењује закон и сузбију евентуалне злоупотребе. Он присуствује свима седницама берзине управе као и берзанским састанцима. Поред комесара Министра трговине и индустрије, берзанским састанцима *редовно* присуствује и изасланик Министра финансија који мотри да се правилно примењују наредбе које он издаје у погледу трговања валутама, девизама и ефектима.

У тежњи да се послови на берзи што лакше и што сигурније свршавају, са берзе се искључује: женскиње; затим лица која не могу пуноважно располагати својим имањем; лица под стечајем; лица која нису испунила своје обавезе из каквог берзанског посла; лица која су искључена због повреде берзанских прописа; лица која су по судској пресуди изгубила грађанску част.

Мада је одмах са доношењем закона о јавним берзама било покушаја, нарочито настојавањем ондашњег министра Чеде Мијатовића, да се у Београду оснује берза, ова је основана тек 1894. Статут берзин потврђен је од стране Министра народне привреде 3 октобра. Прва њена скупштина одржана је 21 новембра исте године.

Берзу претставља и руководи њеним пословима *управни одбор* од десет лица, која се на годишњој скупштини берзе бирају између чланова берзе, који су поданици наше Краљевине и који живе у Београду. Сваке године врши се делимично обнављање њене управе иступањем пет чланова који су у управи провели две године, и бирањем на та места истих или нових лица. Управа има свој биро састављен од *главног секретара* и помоћног особља, преко којих се отправљају берзини послови. Финансијску контролу, преглед књижења и благајне врши берзин *финансијски одбор* од пет лица, која се сваке године бирају на годишњој скупштини берзе.

Посетиоцем београдске берзе може постати онај наш држављанин ко је сопственик или члан ортачке трговачке фирме судски протоколисане од пре две године, ако његов захтев потпомогну три београдске фирме које су чланови берзе и под својом моралном одговорношћу. Посетиоцем може постати и држављанин оне стране земље која нашим држављанима признаје реципрочно право.

Чланом берзе може постати онај наш држављанин који је био или је и сада сопственик или члан ортачке фирме која је судски протоколисана од пре три године и да је као посетилац Београдске берзе био бар две године. Чланом берзе, независно од горњих прописа, могу постати још и лица која су се истакла својим радом на пољу економских и финансијских наука или су уопште стекла заслуга на привредном пољу. И чланом берзе могу постати држављани страних земаља у којима наши држављани уживају реципрочно право. Али ни посетиоцем ни чланом берзе не могу постати лица, која су изузета од права по-

сећивања одредбом члана 5 Закона о берзама, нити берзу могу посећивати она лица која су изузета *чланом 4* берзанског статута.[1])

[1]) По чл. 5 *закона о берзама,* берзу не могу посећивати: 1. женскиње, 2. лица која не могу пуноважно располагати својим имањем; 3. лица која се налазе под стечајем, докле год траје стечај, а и после свршеног стечаја, ако су осуђена за лажно банкротство, па им није протекло три године дана по издржаној или опрошћеној казни, 4. она лица која нису испунила своје обавезе из ма каквог берзанског посла и то докле год их не испуне; 5. она лица, којима је због преступа берзанских прописа или распростирања лажних гласова, одузето право на посећивање берзе, и то докле год траје та забрана; 6. они који су услед судске пресуде за кажњиво дело изгубили част, и то докле год по постојећим земаљским законима не добију право на то. А по чл. 4 берзанских статута, Берзу не могу посећивати: 1. женскиње; 2. лица која не уживају пуно грађанско право; 3. лица која не могу пуноважно располагати својим имањем; 4. она лица, која нису испунила обавезе ма из каквог берзанског посла, и то докле год их не испуне; 5. лица осуђена било због простог или лажног банкротства; 6. лица под стечајем докле год стечај траје, па и после стечаја ако су осуђена због лажног банкротства па им није протекло три године по издржаној или опрошћеној казни; 7. лица која се у стању инсолвенције налазе и она лица, која би била заступници друштва или фирми која су у стању инсолвенције; 8. лица која су одлуком Управе Берзе искључена од посећивања берзе; 9. она лица или заводи, којима је због преступа берзанских прописа или растурања лажних гласова одузето право посећивања берзе, и то докле год та забрана траје. А сем тога и она лица или заводи, којима је одузето право да тргују валутама и девизама а за све време док та забрана траје; 10. они који су услед судске пресуде за какво дело изгубили грађанску част, и то докле год по постојећим законима немају право на то. Ако би случајеви тачке 2. и 7. наступили после увођења дотичног у посетиоце или чланове берзе, онда га управа берзе, својом одлуком искључује од даљег посећивања берзе.

Берзански састанци држе се сваког радног дана сем суботе у берзанској сали и то за ефектно и валутно-девизно тржиште од 11 до 11.45 часова пре подне, а за продукте од 11.46 до 12.30 часова. Почетак и свршетак сваког састанка објављује се звоњењем. На петнаест минуте пре свршетка даје се краћи знак звоњењем. За ово четврт сата свршавају се дотле пријављени и несвршени послови. Право рада на берзанском састанку имају само чланови и посетиоци берзе који имају берзанску карту. При доласку непознати се морају легитимисати код берзанског органа. Гости могу добити допуст за приступ на галерију,

---

Управни одбор београдске берзе може својом одлуком искључити из чланства берзе чланове, или ускратити посећивања посетиоцима: који не испуњавају своје обавезе прописане берзанским статутом; код којих наступе случајеви из чл. 5 тач. 2, 3, 4 и 6 Закона о јавним берзама; који прекораче прописе о држању реда на берзи, ако се не би за то казнили новчано по чл. 19 Закона о јавним берзама; који би своје берзанске карте и улазнице давали другима на употребу; који би распростирали лажне гласове о берзи, или ширили неистините вести које штетно утичу на берзанске послове, на стање берзе, или на вредност домаћег новца; који не би на време испунили своје обавезе из берзанских или других трговачких послова; који би закључивали берзанске послове са пуномоћницима трговачких и банкарских радња, знајући да их они закључују за себе а не за фирму; који у виду заната, опасне, нарочито диференцијске берзанске послове врше за лица, која по закону немају права посећивати берзу, или за лица која не припадају трговачком сталежу, па би се могло доказати, да их овакве операције, нарочито због тешких и несразмерних услова воде пропасти; који би се иначе по нахођењу управе, а према трговачком схватању, грубо огрешили о част и углед трговачки; и којима је одузето право да тргују девизама и валутама а за све време док та забрана траје.

изузетно и за приступ у берзанску салу, али без права рада на берзи. Ко је властан посећивати берзу тај по одобрењу Управе може имати и заступнике, највише два, који ће у име и за рачун властодавца вршити берзанске послове. Ови *берзански заступници,* да би то постали морају и сами имати право посећивања берзе. Новчани акционарски заводи могу имати до три *диспонента* који ће по овлашћењу управе тога завода и само за њен рачун обављати берзанске послове. Ти диспоненти морају бити службеници дотичног завода, имати потребно овлашћење и бити примљени од Управе берзине. *Мењачи* не могу бити заступници других чланова берзе.

На Београдској берзи послови се обављају преко *берзанских посредника,* а послови са продуктима обављају се још и преко овлашћених берзанских агената. Посредника има четири : за ефекте, за валуте и девизе, и четврти за продукте. Сем њих има још шест овлашћених безанских агената за продукте. За квалификације и дужности посредника и овлашћених берзанских агената важе прописи трговачког закона, берзанских статута и правила која је прописала берзанска Управа и одобрио Министар трговине и индустрије. Правила о повлашћеним берзанским агентима одобрио је Министар трговине и индустрије 14 јуна 1935 године . Налози берзанским посредницима могу се дати пре и после берзанског састанка као и на састанку. Налоге за куповину и продају могу посредници примити и од нечланова берзе, кад за то добију сигурне гаранције. али не и за валуте и девизе. Овлашћеним берзанским агентима, због саме природе посла са продуктима, дозвољено је

да послове посредовања могу вршити и ван берзе, истављајући берзине закључнице, које морају бити пријављене берзи најдаље сутрадан до 11 часова пре подне.

Пребиваонице, у које се на берзанском састанку убележавају примљени налози за продају и куповину као и спроведени закључци, воде берзански посредници, који објављују гласно цену понуде и тражње као и цену по којој су обављени закључци. Сви обављени послови уводе се потом у дневник и на основу њега издају странкама закључнице. Посредницима припада и право вршења егзекутивних продаја.

Званичне курсеве на берзи утврђује већином гласова *курсна комисија,* коју састављају дежурни члан, комесар берзе и главни секретар. Утврђивање курсева врши се на основу закључака обављених на берзи за време берзанског састанка.

Данашња Београдска берза има, поред своја три тржишта за валуте, девизе, ефекте и продукте, још и свој *обрачунски отсек* и *берзански суд.* Обрачунски отсек се развио у неку врсту банке са трезорима, у које се смештају хартије од вредности, које посетиоци берзе полажу као кауцију, са благајничком и клириншком службом која омогућава лако и сигурно ликвидирање рочних послова закључених на берзи. Може се мислити од колике је услуге овај отсек сваком посетиоцу берзе, од којих понеки закључе дневно и по десетину послова на једном састанку, када после може да, половином или крајем месеца, само на једном месту, на благајни обрачунског отсека, донесе раз лику између суме купљених и продатих вредности. Све његове разне операције слију се посред-

ством обрачунског отсека у један коначан износ дуговања и потраживања на крају месеца.

Сваки члан или посетилац берзе, који жели обављати терминске послове, дужан је депоновати код обрачунског отсека: 1°. сталну кауцију у висини 25.000 динара; 2°. специјалну кауцију од 25 динара по комаду ратне штете, ако салдо облига у терминима са ратном штетом прелази 1000 комада и 3°. полагати обрачунске разлике. Ове кауције и обрачунске разлике имају се полагати у готовом новцу или хартијама од вредности, које котирају на берзи, рачунајући исте по дневном курсу мање 10%. Кауције се задржавају до потпуне ликвидације закљученог посла.

Ради обрачунавања и изналажења разлике утврђује се половином и крајем месеца, или, ако то прилике изискују, сваких 7 дана обрачунски курс на који се своде сви терминski закључци како куповине тако и продаје. То је курс седмог, петнаестог или последњег у месецу. До 1933 г. обрачунски отсек се бавио само обрачунавањем и ликвидацијом терминских закључака са обвезницама 2½% ренте за ратну штету, међутим од тог доба обрачунавање обухвата и друге папире, као 6% беглучке обвезнице, 6% обвезнице далматинског аграра и друге.

Избрани суд београдске берзе састоји се из шездесет судија, подељених у четири секције, које се обнављају сваке године избором на годишњој скупштини између оних чланова берзе који су наши држављани и који стално живе у Београду а нису млађи од 25 година. Сви спорови који би произлазили из берзанских послова који су на овој берзи закључени, морају се извиђати и пресуђивати пред овим берзанским судом и то: кад

се воде између лица која су у време закључења спорног посла или у време тужбе била записана као чланови или посетиоци берзе. И продаје и куповине које врше државни органи на берзи по овлашћењу такође су берзански послови и на случај спора подлеже суђењу берзанског суда. То исто важи и за послове извршене по залогама код новчаних завода у смислу закона о повластицама новчаних завода од 24 септембра 1871 и од 17 октобра 1872 године. Избрани суд Београдске берзе надлежан је још и за суђење спорова по трговачким пословима, ако су парничари написмено и изрично пристали на надлежност овог суда, иако нису ни чланови ни посетиоци берзе, но под условом да је бар једна страна од њих трговац, јавно правно тело, трговачко друштво или регистрована задруга или такво лице које има протоколисану фирму или обртницу. Најзад овај је суд надлежан и за спорове берзанских посредника с једне стране и њихових комитената с друге стране о обвезама које проистичу из послова закључених на берзи. Пресуде изабраног суда су извршне и извршују их берзански егзекутори по кратком поступку.

Пресуде берзанских избраних судова могу се побијати жалбом због ништавности у смислу чл. 5 Уводног закона за Грађански парнични поступак и то у случајевима: а) ако уговор о избраном суду није ваљан; б) ако се избрани суд неоправдано прогласио надлежним или ненадлежним; в) ако тужба није достављена на начин, како то прописују берзанска правила; г) ако је расправљало лице, које по закону није било за то способно или није било на то овлашћено; д) ако је у расправљању и одлучивању суделовао судија који је

био оправдано изузет; ђ) ако избрани суд није био прописно састављен; е) ако је јавност била неоправдано искључена. Жалба због ништавности мора се поднети трговачком суду, а ако трговачког суда нема, онда трговачком већу окружног суда, у чијем подручју Избрани суд има своје седиште ,и то у року од 15 дана од дана, када је достављена одлука Избраног суда. Жалба не заустављa извршење пресуде Избраног суда. Но суд, код којега је поднесена жалба, може на предлог одгодити извршење све дотле, док закључак о жалби због ништавности не постане правоснажним.

На пракси је остало у важности правило из чл. 112 Статута Београдске берзе по коме се жалба на решење избраног суда о надлежности може поднети Управи берзе одмах по саопштењу решења.

VI

О ПОСЛОВАЊУ НА БЕОГРАДСКОЈ БЕРЗИ

ШТА СЕ СМАТРА БЕРЗАНСКИМ ПОСЛОМ И КАКО СЕ ИСТИ БЕЛЕЖИ. — ИЗДАВАЊЕ ЗАКЉУЧНИЦА. — НОТИРАЊЕ ДЕВИЗА, ВАЛУТА И ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ. — ШТА ЈЕ ПРОМПТ-ДНЕВНИ ПОСАО. — ТЕРМИНСКИ — РОЧНИ ПОСАО. — ТЕРМИНСКИ ПОСАО С ОТКАЗОМ. — УЗАНСИ КОЈИ ПОСТОЈЕ НА БЕОГРАДСКОЈ БЕРЗИ.

Берзанским узансима је детаљније прописано како се обављају послови на Београдској берзи. Тако, по узансима за валуте, девизе и ефекте, као послови обављени на берзи сматрају се они послови по којима је издата закључница. Берзанске закључнице могу се издавати и у случају када је посао склопљен ван берзе, ако обе уговарајуће стране писменим или усменим путем то захтевају.

Величина једнога посла на берзи мора износити бар један берзански закључак, а величину берзанског закључка по разним врстама посла и предметима пословања одређује Управа берзе. — Послови који су закључени у просторијама берзе непосредно између чланова и посетилаца берзе пре састанка, или за време његовог трајања или по свршетку истога, морају се доставити берзанском посреднику за дотичну групу предмета, који то заводи у дневник и потом издаје закључнице. Послови који се овако закључе не узимају се у обзир при одређивању курсева.

Берзански посредници дужни су саставити берзанске закључнице одмах пошто се у дневнике уве-

ду обављени послови. На закључницама мора бити редни број дневника. Овако састављене закључнице раздају се странкама најдаље за четири сата по свршетку састанка.Закључнице по дневним (пормпт) пословима не подносе се странкама на потпис. Закључнице по рочним (терминским) пословима подносе се на потпис најдаље следећег радног дана и то купчева закључница продавцу, а продавчева купцу. Затим се истога дана предају странкама.

Девизе и валуте бележе се у динарима. Нотирање се врши и то: за фунту штерлинга од 1 комада, а све остале валуте и девизе нотирају се од 100 јединица стране вредности. Најмањи је закључак: за Лондон 50 фунти, за Берлин 500 марака, за Беч 1.000 шилинга, за Милано 3.000 лира, за Мадрид 1.000 пезета, за Солун 30.000 драхми, а најмањи закључак за све остале валуте и девизе не може бити испод 8.000 динара.

Хартије од вредности бележе се у динарима, осим 7% и 8% Блера и 7% Селигмана који се нотирају у доларима и 7% Стабилизационог зајма који се нотира у француским францима. Најмањи закључак; за 4% ренту од 1895, 5% Монопол, 4½% од 1906 и 1909, 5% зајам од 1913 и 7% Стабилизациони зајам не може бити испод 5.000 номинале; за 8%и 7% Блер и 7% Селигман не испод 1.000 ном.; 4% аграрне обвезнце, 7% инвестициони зајам, 6% Беглучке и 6% далматински аграр не испод 15.000 ном., 5% Средњорочне обвезнице и 2 и по од сто рента за ратну штету не могу бити испод 100.000.— ном. а најмањи закључак за акције новчаних завода не може бити испод износа од 5.000.— динара.

По узансима Београдске берзе за валуте, девизе и ефекте, *промпт (дневни посао)* може бити без икаквог рока испоруке и онда се такав посао

мора извршити одмах, најдаље идућег радног дана, до једанаест часова пре подне. — *„Промпт посао за два, а највише за осам дана“* мора се извршити у уговореном року, а најдаље последњег дана до 11 часова пре подне. Дан закључења посла не рачуна се.

Термински (рочни) посао може бити: а) са тачно одређеним даном којега се има извршити испорука по том рочном послу. Код таквог терминског посла „испорука средином месеца“ значи да је рок за испоруку на дан петнаестог дана у месецу; „испорука крајем месеца“ означава да рок за испоруку пада последњег дана у месецу. Овакав термински посао мора се извршити означеног дана до једанаест часова пре подне. б) термински посао при коме се предвиђа више дана за рок испоруке; при чему: „испорука почетком месеца“ означава време од 1 до 10 у месецу закључно; „испорука прве половине месеца“ означава време од 1 до 15 у месецу закључно; „испорука друге половине месеца“ означава време од 16 до последњег дана у месецу закључно; „испорука у току једног, два или више месеца“ означава време од првог до краја месеца закључно.“

Терминski послови могу бити *с отказом*. Код таквих послова мора бити уговорено којој страни припада право отказа, на случај да то није уговорено, право отказа припада продавцу. Отказ се чини преко Секретаријата берзе.

Терминског трговања може бити само са оним хартијама од вредности (ефектима) за које Управа то буде решила и обзнанила. Акције индустриских друштава могу се термински куповати и продавати само по претходном пристанку дотичног друштва. Најдужи рок који се може уговорити при термин-

ском трговању на берзи не може бити дужи од шест месеца. Терминске послове на берзи могу обављати само чланови или посетиоци берзе, сами или преко посредника. Не може бити преношења закључница код терминских послова са ефектима. За терминско пословање полаже се кауција, коју прописује Управа берзе. Сви закључци по терминским пословима са ефектима имају се обрачунавати преко Обрачунског отсека берзе, петнаестог и последњег у месецу. Тога ради Управа берзе одређује ликвидациони (обрачунски) курс сваког ефекта за који је допуштено терминско трговање.

Поред узанаса за валуте, девизе и ефекте Београдска берза је прописала и узансе продуктног тржишта (продуктне берзе) ,а сем тога има и посебне узансе:

1) за трговину житарицама; 2) узансе за пасуљ; 3) узансе за брашно и млинске производе; 4) узансе за кромпир; 5) узансе за орахе, 6) узансе за суве шљиве; 7) узансе за пекмез од шљива, 8) узансе за свињску маст, 9) узансе за свињску сланину; 10) узансе за сено и сламу, 11) узансе за џакове и цираде.

У начелу диференцијски послови могућни су на Београдској берзи, јер је чланом 15 закона о берзама прописано да при расправљању приватних спорова, који би потицали из берзанских послова, нема места одбрани као да тражбина има за основ посао разлике, који би имао да се осуди као опклада или игра (§§ 793—794 грађанског законика); а чланом 35 тач. 8 Статута берзиних прописано је да се одлуком Управе могу искључити од посећивања берзе посетиоци, а из чланства чланови, који у виду заната, опасне, нарочито диференцијске берзанске послове врше за лица, која по закону немају права

посећивати берзу или за лица која не припадају трговачком сталежу, па би се могло доказати, да их овакве операције, нарочито због тешких и несразмерних услова воде пропасти.

Берзански суд дужан је одбити расправу и пресуђивање по парницама, које су настале из продуктних терминских послова, ако ма и једна од уговорних страна није протоколисан трговац у дотичној врсти робе, а није ни произвођач.

VII

РЕЗУЛТАТИ РАДА БЕОГРАДСКЕ БЕРЗЕ ОД ОСНИВАЊА ДО ДАНАС И ЊЕН БУДУЋИ РАЗВОЈ

ПОБУДЕ ЗА ОСНИВАЊЕ БЕОГРАДСКЕ БЕРЗЕ. — СКЛОП БЕОГРАДСКЕ БЕРЗЕ. — ПОТВРДА СТАТУТА. — ПОЧЕТАК РАДА БЕОГРАДСКЕ БЕРЗЕ. — РАЗВОЈ ПРОДУКТНОГ ТРЖИШТА И ЊЕГОВЕ ТЕШКОЋЕ. — НАПРЕДАК ВАЛУТНОГ ПОСЛА. — ПРЕГЛЕД ОБРТА ПОСТИГНУТОГ ОД ОСНИВАЊА ДО СВЕТСКОГ РАТА. — РАЗВИТАК ПОСЛЕ РАТА. — РАД ОБРАЧУНСКОГ ОТСЕКА. — ПРОДУКТНИ ПОСЛОВИ ДАНАС. — ШТА ЈОШ ТРЕБА УЧИНИТИ ЗА ЊИХОВО РАЗВИЋЕ.

Београдска Берза је почела рад 2 јануара 1895 године, пошто је лицем на нову годину 1895 свечано отворена и освећена. Заслуга за стварање Београдске берзе припада београдским трговцима који су били окупљени око Српског трговачког друштва и који су били надахнути уверењем „да је извор моћи једне државе у благостању њеног народа, које се опет састоји у добро уређеној трговини и напредној народној привреди, без чега једна држава не може напредовати нити јака бити, како је то рекао и први претседник берзе у своме говору приликом њеног отварања.

Београдска берза основана је пре четрдесет две године. За то време прегаљен је код нас велики пут не само у развићу послова на берзи, већ и у развићу свести о значају оваквих установа за народну привреду и за трговину посебице. Колики

још пут остаје да се пређе и шта смо још дужни учинити, видећемо доцније; овде можемо рећи да је код нас берза данас уплетена у свакодневни живот привредника; дневни јој листови посвећују сваког дана своје ступце; ни најмања промена на берзи не остаје незапажена.

Мада су оснивачи београдске берзе сматрали да је најглавнија задаћа српске берзе, како су је они називали, да послужи снажењу српске извозне трговине, која је у оно време била у слабим рукама, они су ипак створили општу — мешовиту берзу, која је обухватила: тржиште продуктима, ефектима и тржиште валутама и девизама. Њихова је мисао била срећна мисао, јер се убрзо показало да пословање продуктима неће моћи да се тако брзо усредсреди на самој берзи из више разлога, а најпре отуда што јавно тржиште није годило понајвећем броју трговаца, чија је недораслост у оно време и била узроком слабости наше трговине. У замену за то, одзив осталих трговаца, мењача и банкара био је, у пословима на валутној и ефектној берзи, тако добар да се берза, благодарећи приходу од ових послова, могла одржати а потом ускоро кренути напред живим темпом. Састав берзе из три тржишта показао се добар и доцније у више прилика, те се извесна правилност у развићу берзе одржавала благодарећи баш оваквом њеном саставу.

И овакав склоп Београдске берзе није био случајност. Београдски су трговци претходно марљиво проучавали како та „српска берза" треба да буде уређена: општа или специјална, и где треба да је њено седиште. После дужег претресања овог питања, они су нашли да није згодно оснивати код нас специјалне берзе и да ступањ нашег тадашњег

економског развића не пружа за то могућности; наша берза треба да је општа. Исто тако нашли су да њено седиште треба да је у Београду као центру нашега трговачког, културног и политичког живота.

Кад се пренесемо у оно доба — од којега нас раздваја безмало пола века — и кад осмотримо и прилике под којима се радило и начин како се радило, морамо се дивити опрезности, прегнућу и одушевљењу ондашњих београдских трговаца, окупљених око Српског трговачког друштва. Они су не само осећали шта је све потребно за успех берзе, него су и назирали да ће једнога дана доћи и до веће наше економске самосталности и до остварења општих народних идеала. Они су осећали да је берза неопходна у савременој трговини; трговина зближава народе, па поготову, мислили су они, мора допринети, снажећи привреду и државу, и уједињењу нашег народа.[1])

Уверени да је њихов рад користан по земљу и по опште интересе и обузети вером у коначан успех, они су основали берзу и почели рад са врло скромним средствима: малим приходом од чла-

[1]) Орган ондашњих трговаца од 1 јануара 1895 када је и освећивана Београдска берза, у првим својим редовима довикује: „Срећна нова година довикујемо вама свима, вама те сте растурени, а и потлачени, вама око обала Саве и плавога Дунава и вама око кршнога Приморја, несташнога Вардара и још крваве и неосвећене Марице; вама око Косова и вама по Шумадији и вама тамо ка исходу сунчевом — свима гдегод били и живели, ви што говорите и осећате српски, ви што вам ври српска крвца, а куца српско срце. Шаљемо честитке и поздраве свуда: од сјајних палата суверенских до малих колеба ратарских; нека их чује раскомадано племе српско; нека одјекне у срцу сваког знанога и незнанога пријатеља".

нарине и скромном помоћи од 5.000 динара, коју им је дала Београдска општина. Још скромнији је почетак у погледу локала у коме је Београдска берза почела свој рад. То је било на првом спрату старинске куће у којој је била кафана Босна на Сави. Али су вера и полет наших трговаца били велики. Међутим су берзу чекале велике тешкоће. Најпре продуктно тржиште није никако ишло. Промет је био незнатан, немар ондашњих извозника био је велики; отпор разних назадних елемената несавладљив, тако да је ускоро продуктна берза године 1896 и затворена. Поново је почела радити 1897.

Валутно и девизно тржиште, које је и мимо очекивања врло лепо напредовало, имало је такође своје скривене непријатеље, који су успели да се донесе закон, по коме су мењачке радње што раде на берзи више порезане но оне које не раде на берзи. Уз то ударене су разне таксе на берзанске закључке, што је све имало за резултат да су неко време и на овом тржишту обустављени послови. После дужих преговора и енергичног настојавања берзине управе, суспендована су она решења, и на берзи настављен је редован рад. Од свога оснивања па до краја 1913 године Београдска је берза постигла укупан обрт од 549,839.058.83 динара, који је по појединим годинама износио:

године	динара	године	динара
1895	10,582.396.15	1905	28.558.062.65
1896	17,581.673.48	1906	24,797.393.25
1987	22,356.093.13	1907	18,672.771.75
1898	30,744.556.—	1908	26.005.765.20
1899	36.573.708.92	1909	32,795.725.70
1900	24,650.974.10	1910	28,534.652.95
1901	21,933.174.60	1911	22,223.701.10
1902	32,324.233.30	1912	23,233.512.10
1903	34.546.782.50	1913	83,675.561,15
1904	30,048.314.80	1914	нема података

За четрдесет две године постојања Београдска је берза постигла ове резултате у своме развићу. Од десет и по милиона предратних динара укупног годишњег обрта у првој години рада, берза је успела да се тај обрт попне у 1936 години на милијарду и седам стотина милиона; од 123.885 динара обрта у роби 1895 на 420,109.167 динара у 1936. За своје састанке уместо локала у чађавој и ниској кафани Босни на Сави, Београдска берза је успела да својим средствима подигне велику палату између Универзитета и старе Дубровачке улице, која је столећима била центар београдске трговине. Поред високих стубова од црног херцеговачког гранита, уђимо у велики хол Београдске берзе. Десно воде широке мермерне степенице за канцеларије берзине управе, обрачунског завода и берзанског суда, чија је сала мало ремек дело домаће радиности. У приземљу, у продужењу главнога хола, налази се велика мермерна берзанска сала за берзанске састанке. На средини исте налази се велики овални пулт од растовине, са чије се унутарње стране на високом подијуму налазе посредници пред својим таблама — пребиваоницама, на којима се бележе понуде, тражње и закључци по свима врстама послова резервисаних за дотичну таблу. Сала је висока десет метара, плафон израђен од мозаика и пропушта пријатну ублажену светлост. Дуж леве и десне стране зидова од вештачког мермера, као и дуж зида у дну сале, налазе се угодне телефонске кабине, које служе посетиоцима берзе ради њиховог општења са муштеријама, и берзанским диспонентима ради општења са њиховим управама. По зидовима се налазе велике табле на којима су исписана имена чланова и посетилаца берзе, као и табле на којима се објављују на-

редбе Управе или наредбе Министарства финансија које се односе на послове берзе. На јужној страни налази се галерија за публику и новинаре. Берзу посети по сто до сто педесет лица сваког дана. Њен курсни лист штампа се у хиљаду примерака дневно. Њен обрачунски завод изликвидирао је од 1926 до 1936 укупно обављених терминских послова за 1,397.282.000 номиналних у вредности 553,470.473 динара.*)

*) Детаљан преглед изликвидираних терминских послова код Обрачунског отсека Београдске берзе изгледа по годинама овако:

$2^1/_2$% рента за ратну штету.

година	ном. динара	у вредности динара
1926	135,321.000.—	41,475.880.50
1927	196,730.000.—	73,388.680.—
1928	318,518.000.—	138,096.336.—
1929	173,973.000.—	73,421.000.—
1930	170,370.000.—	75,126.000.—
1931	100,290.000.—	41,600.422.—
1932	21,670.000.—	5,092.239.50
1933	42,090.000.—	10,495.032.—
1934	60.025.000.—	19,859.063.65
1935	117,670.009.—	44,213.307.—
1936	29,800.000.—	10,922.491.25
	1.366.457.000.—	533,690.451.90

6% Обвезнице од 1930 год.

1934	6,750.000.—	4,062.033.—
1935	21,875.000.—	14,291.055.—
1936	2,200.000.—	1,426.933.50
	30,825.000.—	19,780,021.50

$2^1/_2$% ратна штета	1,366.457.000.—	533.690.451.90
6% обвезн. 1930 г.	30.825.000.—	19,780.021.50
Укупно	1,397.282.000.—	553,470.473.40

Наша је берза данас живахна и бучна, али разумна и реална. У трговини хартијама од вредности највише се ради државним обвезницама, јер се наши берзијанци држе правила: „ако хоћете да добро једете, купујте акције; ако хоћете да мирно спавате, купујте државне папире". Између њих односе превагу на нашој берзи они што пласирају свој новац или они што купују државне папире за друге који хоће да пласирају своје уштеде. Отуда и долази тако трајна тенденција пораста курсева државних обвезница. Сви су ти људи, па и мали мењачи, дурашни, проницљиви; не збуњује их и покоја неповољна вест, а таквих је — може се мислити — било доста. Уз то су скромни, вредни и врло штедљиви. Њихове су зараде минималне. Прожети су истинском вером у велику улогу наше земље и њену лепу будућност, па су свој рад и иметак везали за државне папире.

Узмемо ли у обзир да је, услед привредне кризе која мучи и нашу земљу, укупан берзански промет у 1932 години пао на 467,612.021 милиона динара и да се је следећих година поправио на 492,846.814 у 1933, на 826,036.302 у 1934, на 1,169.202.856 у 1935 и да је прошле године достигао цифру од 1,713.958.158 динара, онда можемо бити задовољни, јер је берза доиста у напредовању.*)

*) Обрт на Београдској берзи био је од 1 јануара до 31 децембра:

		1936	1935	1934
Валуте	у дин.	545.200.25	1,728.258.70	105.961.55
Девизе	у дин.	1.082,064.442.49	633,979.859.50	479,295.552.71
Ефекти	у дин.	211,239.348.75	336,527.667.95	330,088.381.65
Продукти	у дин.	420,109.167.50	196,967.070.—	16,546.407.—
Укупно	у дин.	1,713.958.158.99	1,169,202,858.15	826,036.302.91

Ово нарочито, ако помислимо на то да је само промет продуктима за две последње године достигао укупну цифру од 617,076.237 динара, докле је укупан промет продуктима на Београдској берзи од њеног оснивања па до светског рата, дакле за деветнаест година, изнео свега 9,487.860; за свих шеснаест година после рата, од 1919 до 1934, тај промет робом укупно износи 959,337.457 динара. Темпо данашњег пословања на берзи продуктима повољан је у односу на прошлост. Али обим ових послова у односу на остале берзанске послове и на обим пословања продуктима на другим берзама у свету, још не задовољава. Та грана пословања није код нас довољно развијена ни после четрдесет две године, иако су београдски трговци ову берзу основали „у циљу унапређења, олакшања и регулисања трговачког промета", мислећи у првом реду на промет земаљским производима.

Раније смо рекли да се на берзи у Чикагу за неколико сати направи обрт од 75 милиона бушела пшенице а за годину дана пет пута више но што износи целокупна жетва пшенице у свету. На нашој берзи, и поред приметног напретка за две последње године, промет продуктима износи само један део наше жетве у цереалијама. Јер целокупан промет продуктима на Београдској берзи прошле године био је у метарским центама 3,517.735 док је само жетва пшенице, кукуруза и осталих цереалија износила 90,547.900 метарских центи.*)

*) Жетвени принос у 1936 години цени се да је био

	сега у мц.	по ха у мц.
Пшеница	29.235.700	13,2
Јечам	4.228.400	9,9
Раж	2.032.700	8,0
Овас	3.330.100	9,2

То показује да се још много има порадити, па да се трговина земаљским производима бар једним већим делом усредсреди на Београдској берзи. То што смо рекли за Београдску берзу важи још више за остале наше берзе у земљи. Све остале југословенске берзе скупа имале су у прошлој години обрта са продуктима укупно за 278,920.000 динара према 420,109.167 код Београдске берзе, што претставља укупан промет продуктима на земаљским берзама 699,081.167, док би требало да износи више милијарди динара.

Овакво стање није добро ни по пољопривреднике ни по трговце, јер се цене пољопривредних производа и не одређују више у потпуности на продуктним берзама, нити под њиховим утицајем, већ мимо њих. Можемо овде рећи оно што смо и раније у више махова говорили: све нека би препуштање једног дела трговине земаљским производима у руке организација акцијских, задружних или неких других имало и свог оправдања; само обављање закључака куповине мимо берза несумњиво штети земљу, уноси забуну међу трговце и произвођаче. Као јавно тржиште, организовано, непристрасно вођено и под државном контролом, само продуктна берза пружа сасвим довољно јемство, да ће се заиста цене формирати према стварним односима и под повољним утицајем свију оних чинилаца, којима је стало да се производња земаљска штити, да се васпоставе нормални односи у привреди и да трговина земаљским производима добије свој природни обим и значај.

Наполица	548.400	8,8
Крупник	118.600	7,1
Кукуруз (процена) . .	51.054.000	19,6
	90.547.900	

Државна надлештва која набављају за војне потребе, установе државне и бановинске које продају производе са државних и бановинских имања, савез задруга, Повлашћено акционарско друштво за извоз земаљских производа имали би стотину: финансијских, привредних и националних разлога да настоје створити велику продуктну берзу у земљи, на тај начин, што би сви настојавали да се бар један већи део послова у вези с набавкама или продајама земаљских производа врши на јавноме берзанском састанку. А сем тога, дужност је београдских трговаца да захтевају подизање силоса, смештишта и централног великог тржишта за намирнице у Београду, па и подешавање жељезничких и паробродских тарифа, како би се у Београду створили предуслови за живљу трговину земаљским производима, а тиме и за живљи промет на берзи. *Без силоса и смештишта не може бити развијених послова са робом и земаљским производима.*)* Па како је Београдска берза по првашњој намени својој имала *допринети сконцентрисавању трговине у Београду, њеном снажењу и унапређењу, то новоме трговачком нараштају Београда остаје да про-*

*) Још осамдесетих година писао је Др. Михајло Вујић да се „подизањем антрпота подижу организоване земаљске пијаце које би нас у данашњим економским приликама бар ослободиле од оне самовоље и неизевсности, под коју смо потпали тиме што смо — поред немања домаће индустрије као природне пијаце земаљских сировина — још принуђени да наше сировине туђену на ноге носимо, да при томе сав терет путних трошкова по правилу сами сносимо, да плаћамо све дажбине и трпимо све шиканације и да најзад за наше производе добијамо само ону цену коју нам Пешта и Штајнбрух прописују". (Др. Михајло Вујић: Теорија и пракса новчаних банака стр. 131).

дужи дело оснивача Београдске берзе, да створи погодбе за њен нов полет и престиж, како би и она имала, у овом делу Европе, улогу која јој припада према положају Београда, према величини и природном богатству наше земље.

— Крај —

Упоредни преглед рада на Београдској берзи од 1919 до 1936

Година	Ефекти		Валуте		Девизе		Продукти		Укупно	
	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п
1919	2,026.592	—	106,274.836	16	53,535.611	10	—		161,837.039	26
1920	9,277.157	50	311,080.069	65	322,366.130	88	—		642,723.358	03
1921	12,950.964	—	177,137,762	54	861,861.302	93	—		1.051,950.029	47
1922	15,751.756	—	15,762.960	22	1.165,786.160	48	—		1.197,300.876	70
1923	39,629.775	40	26,021.131	50	2.597,813.033	77	—		2.663,463.940	67
1924	231,992.235	85	11,470.611	10	3.459,629.135	33	—		3.703,091.982	28
1925	634,651.649	30	13,965.750	55	3.562,473.204	70	84,265.044	—	4.295.355.647	55
1926	485,520.711	70	9,367.880	91	2.358,349.499	04	130,675.778	—	2.983,913.869	65
1927	622,944.843	65	3,319.045	75	2.053,535.166	62	139,265.691	—	2.819,066.747	02
1928	915,160.234	30	1.238.380	50	2.143,787.016	28	265,510.223	—	3.325,695.854	08
1929	445,214.389	50	635.252	90	1.812,164.248	20	121,256.671	—	2.379.270.562	60
1930	394,204.253	80	414.783	10	1.741,498.298	95	70,683.249	75	2.206,800.585	60
1931	273,221.130	55	697.815	75	1.501,662.720	50	90,372.713	—	1.865,954.379	80
1932	178,157.703	—	146.867	60	262,688.661	35	26,618.790	—	467,612.021	95
1933	211,470.113	10	17.556	30	267,216.254	07	14,142.891	—	492,846.814	47
1934	330,088.381	65	105.961	55	479,295.552	71	16,546.407	—	826,036.302	91
1935	336,527.667	95	1,728.258	70	633,979.859	50	196,967.070	—	1.169,202,856	15
1936	211,239.348	75	545.200	25	1,082,064.442	49	420,109.167	50	1,713.958.158	99

САДРЖАЈ

I. — Постанак берзе и њена обележја. — Погрешни појмови о берзи. — Први почетци берзе и њен доцнији развој. — Шта је данашња берза. — Предмети берзанског пословања. — Врсте берза.

II. — Које су користи од берза. — Најпотпунији преглед понуде и тражње. — Правилно формирање цена. — Изједначавање цена у земљи и изједначавање њихово са ценама на страни. — Изједначавање цена по времену. — Проширење тржишта и стварање светског тржишта. — Тржиште капитала. — Извор обавештења и оцене вредности и сигурности хартија од вредности. — Важност берзе за државне зајмове. — Берза барометар привредног живота.

III. — Организација и врста берза. — Разликовање берза по предметима трговања: ефектне, валутне и продуктне. — Мешовите и специјалне берзе. — Најважније ефектне или финансијске берзе: Њујоршка, Лондонска, Париска, Берлинска, Бечка берза. — Најважније продуктне берзе: Чикаго, Винипег, Њу-Јорк, Лондон, Париз, Ротердам, Хамбург, Ливерпул, Марсељ, Хавр.

IV. — Берзански послови. — Природа берзанских послова. — Промпт или дневни посао.

— Рочни или термински посао. — Посао разлике, диференцијски посао. — Продуктни или репортни посао. — Арбитражни посао.

V. — Оснивање и организација Београдске берзе. — Доношење закона о берзама и први покушаји за оснивање. — Управни и финансијски одбор. — Посетиоци, чланови, заступници и диспоненти. — Лица искључена од посећивања берзе. — Берзански састанци. — Берзански посредници и повлашћени агенти — Курсна комисија. — Обрачунски отсек. — Избрани суд Београдске берзе.

VI. — О пословању на Београдској берзи. — Шта се сматра берзанским послом и како се исти бележи. — Издавање закључница. — Нотирање девиза, валута и хартија од вредности. — Шта је промпт-дневни посао. — Терминski (рочни) посао. — Терминski посао с отказом. — Узанси који постоје на Београдској берзи.

VII. — Резултати рада Београдске берзе од оснивања до данас и њен будући развој. — Побуде за оснивање Београдске берзе. — Склоп Београдске берзе. — Потврда статута. — Почетак рада Београдске берзе. — Развој продуктног тржишта и његове тешкоће. — Напредак валутног посла. — Преглед обрта постигнутог од оснивања до светског рата. — Развитак после рата. — Рад обрачунског отсека. — Продуктни послови данас. — Шта још треба учинити за њихово развиће.